* * *

Предах после вечере —
Време наше најбоље.
Пред свима се све
Из сефа износи напоље.

У души — покров,
Моја радна соба.
У срцу — оловке
У свако доба.

Мој ум ради
Као и пре — тренутно,
Стихове гради
Непрестано.

Капајући Капабланке

Дон Хозеа Раула Капабланку
Знам још од детињства,
У сваком новинском чланку
Смрт је прекидао шахом.

Био је првак света —
Али шах није волео;
Капабланкину провалију
Једва да је ико заборавио.

Али првак државе Верлински —
Мајстор глухонемих, —
У Москви је победио Кубанца,
И успоставио је престиж живих.

Рак

Мендељејев је ближи Богу
Од Толстоја.
Иако има стазу дугу
И пут мора да пробија.

Блок је одлично знао
Да му је таст пророк.
Он се
хемијском,
предсказивачком,
пророчком таблицом
похвалити могао.

* * *

Понашам се као змија.
Јабуком сам Еву
измамио из Раја.
Од милион склупчаних змија
Одабирам ону која је најбоља.

Нека ни она не заборави мене
У маршевима... заједничких
лутања...
Не заборавља остатке певања,
Верује у заједничка сањања.

* * *

Горе износе плаштаницу,
Веома сличну покрову.
Читави низови гусака
Плове над Христовим Телом.

Служим службу Ускршњу,
Стихове говорим у стихару.
Све је у свету идеално
У том дечјем добу.

* * *

Између осталог, ваља сазнати:
Љењинград престоница неће бити.

Показао је минули рат:
Петербургу је време за смрт.

И нећеш као последица блокаде,
Гладовати, Љењинграде.

* * *

Што приличи Богу,
Не приличи волу.
Знају то сви
Римљани, сваку реч.

Знају то римске папе,
Ослоњене на реку;
Бивши римски Ђаци
Знају само стих.

* * *

Нећу да шетам псе.
Псу је тешко
Своју бесмртност у зубима да носи
Као штап.

У рају сам изабрао најтоплији угао,
Онај са врбама.
Срце сам бацио — оњушио га је и
украо
Мој Кербер.

Комадић срца — то није кост,
Мекши је — цена му је другачија.
Тако сам ушао — последњи рајски
гост —
Под сводове раја.
И онда кад је од леда
искивана лира.

* * *

Људска бука и шум —
Најављују моје буђење,
Разгонећи сакупљене мисли —
Неизбежне за моје стање.

Појединости писмом

Варлам Тихонович Шаламов (1907-1982)

О писцу који читаоцима није довољно познат ваља дати белешку. Ни кратку, ни предугачку. Пошто су белешке у енциклопедијама сажете, концентрат информације, одлучујемо се да преведемо белешку која је објављена у **Краткој књижевној енциклопедији** (том 8, Москва 1975, стр. 581):

„Шаламов, Варлам Тихонович (р. 18. VI (1. VII). 1907, г. Вологда) — рус. сов. писац. Студирао је на факултету сов. прав. МГУ (1926-29). Објављује од 1932. 1937. је био незаконито осуђен. Обновивши књижевни рад после рехабилитације Ш. наступа првенствено као песник: збирке стихова **Кресиво** (1961), **Шумор липња** (1964), **Пут и судбина** (1967), **Московски облаци** (1972). Основни правац Ш. поезије је филозофска лирика. За њу је карактеристичан прецизан одбир речи, уздржаност пост. средстава, разноврсност ритма. Објављује, такође, и приче, које се одликују повишеном емоционалношћу, лаконизмом; теоријске чланке, преводи дела бугарских, казахшких, чувашких и др. песника".

Белешка је кратка, али у њој има доста празнина, мора се допунити. Пре свега, ваља допунити библиографију. У Москви му је објављена 1977. године песничка књига **Тачка кључања**, а збирка прича **Приче с Колиме** објављена је 1978. на руском у Лондону. Мора се још додати и податак да је Варлам Тихонович умро 17. јануара 1982. године у Москви (о смрти Варлама Шаламова видети ЛМС, кљ. 433, св. 4, стр. 594-597).

Кад је белешка већ допуњена подацима који су изостали јер су догађаји настали после објављивања 8. тома (1975) у нама се појавила жеља да допунимо и податке о животу песника. (Чудне су енциклопедије и белешке објављене у њима, дају доста информација, али су и одшкринута врата у истраживање онога што је изостављено, само натукнуто — можда због тога „натукнуто" волим хрватски израз „натукница" за белешке у енциклопедијама).

Пошто је о школовању речено „студирао је на факултету сов. прав. на МГУ" закључили смо да студије права није завршио. Прво смо помислили да је схватио (песници су често видовити) да му познавање „сов. прав." у годинама које долазе неће бити од велике користи... а кад смо проверавали чиме се бавио од 1929. године (прекид школовања) до 1932. почетак објављивања, сазнали смо да је 1929. године био ухапшен, оптужен за троцкизам и осуђен и да је казну издржавао до 1932.

Ово хапшење му је обезбедило педигре подобан за године велике чистке. Поново је ухапшен 1936. (формулација „незаконито осуђен" толико је употребљавана да јој коментар није потребан).

Време од 1937. до 1957. је објаснио сам песник у књизи кратких проза **Приче с Колиме** објављеној 1978. на руском у Лондону. Шаламов је одабрао лондонског издавача јер је код њега добио повољније услове, или, тачније, можда чак и једино тачно, књига није могла бити штампана у СССР јер јој „Главлит" није дао атест да је стварно књижевност. Шири избор из **Приче с Колиме** појављује се ових дана и на српскохрватском (БИГЗ).

Варлам Тихонович је рехабилитован 1957. године и тада је обновио своју књижевну делатност. У Савез писаца СССР примљен је 1972. године (те године је могао славити и мали јубилеј: 40 година бављења књижевним радом).

Последње године живота, већ оронулог здравља, Варлам Тихонович је проживео у инвалидском дому. Шаламова су у дому посећивали многи пријатељи, о тим посетама говори руски совјетски писац В. Р. (његово казивање преносимо са магнетофонске траке):

„Први пут сам срео Варлама Тихоновича Шаламова кад сам прочитао његову другу поетску књигу о којој сам писао, можда прву у СССР, рецензију објављену у листу **Књижевна Русија**. После тога смо се сретали више пута.

И у последњој години његовог живота, који је цео био мученички, а крај ужасавајући, неколико пута сам имао прилику да се сретнем са њиме. У то време је већ губио моћ говора, посетиоце је тешко препознавао. Налази се тада у дому за старе недалеко од новог московског метроа, код станице Метропланска.

Живео је у соби са једним полуделим старцем, којем је понекад, истина врло ретко, долазио син. Варламу Тихоновичу је долазило неколико људи. Међу њима је био познати филозоф и математичар, специјалиста за знаковне системе, доктор филозофије, запослен у институту научне информатике Академије наука СССР, Јулије Шрејдер. Били су пријатељи.

Он је волео те посете, а свака му је изгледала као да долази из оног чудесног света. Све те људе је примао са неким полублудећим осмехом и питао их је шта су му донели. Доносили су му омиљена јела која није имао у том дому, иако су их тамо добро хранили. Волео је слаткише, а нарочито наполитанке са лимуном.

Запамтио сам један потресан призор. Кад је домска неговатељица мењала запрљану постељину чистом, он је са своје постеље сакупљао све, постељину, јастук, меки душек и све је то бацао на прозор. Легао је на метални мадрац кревета ослобођен било каквог покрова. Кад сам га упитао: „Варламе Тихоновичу, зашто све то чините? Ипак је боље лежати у мекој чистој постељи него на металном мадрацу," — он је одговорио, тешко да ћу успети да тачно наведем његове речи, али смисао би био: више од двадесет година је провео на причнама и жели и последњу годину, и последњи месец и последњи дан да проведе на причнама, такав лежај му је некако природнији, стварнији од белине свеже опране постељине, меког болничког душека, лаког јастука. Пријатнији му је био гвоздени кревет и метални мадрац него мекоћа постељине. Запамтио сам ово. Можда ово изгледа као измишљена метафора, али сад се ова епизода претвара у метафору мученичког живота.

Познати писац Фазил Искендер пренео ми је један разговор вођен између њих двојице, о томе како треба да изгледа савремена проза. Тај разговор се водио између Фазила и Варлама Тихоновича, ако ме сећање не вара, десетак година пре смрти Варлама Тихоновича, а можда и нешто више, можда после његових **Прича с Колиме**, које нису могле бити објављене у **Совјетском писцу**, у улици Воровског, у згради Савеза писаца СССР. Фазил је био присталица метафоричке, блиставе, фантастичке прозе, Варлам Тихонович му се супротстављао ставом: у прози не сме бити никаквих украса, довољно је рећи све како је било, то јест неулепшану чисту истину, а њом је био испуњен читав живот тог уметника, а само тим путем се достиже узвишена уметност прозе.

То је естетичка позиција Варлама Тихоновича, само условно се може рећи естетичка, јер естетика постаје етика којом је проживљен читав мученички живот."

Посетиоци су покушавали да запишу, или запамте стихове које је стари песник изговарао. О записивању последњих стихова Варлама Тихоновича за замишљену књигу **Појединости писмом** (1979 —) говори Генадиј Ајги у писму упућеном аутору ових редака:

„За постојање ових стихова заслужан је историчар књижевности Александар Морозов. О Морозову је Н. Ј. Мандељштам у једном интервјуу рекла да је он најбољи познавалац Мандељштамовог дела на свету". Једино захваљујући Саши у Москви је 1967. године изашла Мандељштамова књига **Разговори о Дантеу**. Од тог времена Саша свуда ништа не успева да објави; једино је у иностранству објавио неколико вредних огледа о Мандељштаму.

Шаламов у последњим месецима већ готово није могао говорити, једва је изговарао речи. Рад Морозова — на записивању стихова — био је страшан. „Понекад су за једну строфу, па чак и за један стих, одлазила два сата, — причао ми је Саша, — али како је тек титански рад био **самог Шаламова**, каква се у тим часовима духовна мука и борба одвијала у њему; свим својим бићем у ужасавајућој борби, трудио се да тачно преда сваки стих — уснама, рукама, покретима, читавим бићем."

Раније — у стиховима — упорна Шаламовљева привржености класичним формама окивала је његову мисао. Овде, у катастрофи — све се провалило; катастрофа је испретурала Шаламова, али и — против ње-гове воље — дала је неку нову форму, органску форму његовим последњим стиховима. Уз то, ово је случај у којем је „дело" нешто више него што је „уметност"."

Дело Варлама Тихоновича Шаламова доспева до читалаца у капима... а и слика о његовом трагичном животу бива сваким даном све потпунија. ■

А. Бадњаревић

Октобар 1984.

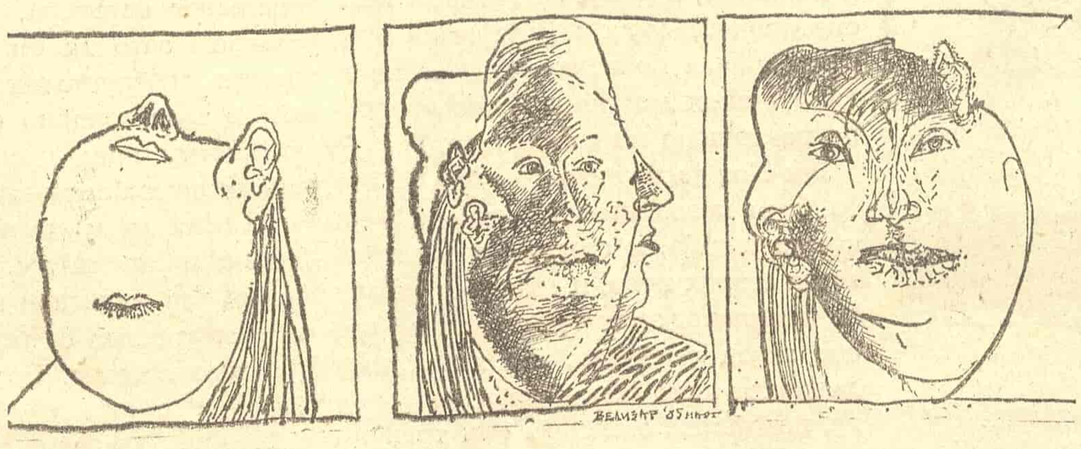

То је, сигурно, цврчак на пећи
Зацврчао као некада...
Као увек, моћи ћу без свећа,
Као увек, моћи ћу без дизала...

* * *

Буктиња је дотле била уздигнута
на папиру протупожарних апсциса;
свилотисак надовезао се кнута
као стандард разодјевен до гебиса.

Предводе симболи нашу распродају,
шминком исписане пароле су цијена,
времепловна, која скида Хималају,

Врху бурна морја, у пјену сирена,
између рјечника ускрисујућ рају
на увесељење радарских Атена.

Кад смо дошли к себи, браху нас у
мају.

* * *

Да, тешко да је
кором лубенице
Жеђ угашена.
Тако нам је саветовао Горки,
Без грожђаног вина.

* * *

Одслужио сам милионе миса,
Литургија, вечерња и бденија, —
Милионе талентованих драма,
Зато ми је искуство богато.

Кажу, драматург је Демијург,
Таквим причама не верујем, —
Нисам тражио и дозивао у мећави,
Усред махнитања беле звери...

Обавио сам вишегодишњи трк,
Покрета који леде дах,
Нисам дотрчао под кров благостања
И томе слични стања.

Борио сам се сам самцијат
Са том снежном белом звери.
И тако сам доспео до седина,
До обрачуна и последњег губитка.

Блок је боловао од скорбута — само
је у томе била ствар,
Један једини лимун био би му
сигуран спас.
Само кад би му лимун ушао у тело
Да да витамински, животни глас.

Блок је умро од скорбута —
дијагнозу постављам смело,
Убила га је авитаминоза,
И Цар Минос је опипао Блоково
тело,
Додир Цара Миноса — био је за
смрт виза.

* * *

Црног пса
До Нобела нико не опра.
(Из говорног фолклора.)

Он живи на Бејкер стриту —
Шерлок Холмс.
Кривичних дела размршује нити —
Тачан глас.

Деветнаестог века —
Он је јунак.
Потпунијег нећемо наћи
Него што је тај енглески трагач.

* * *

У дану и ноћи половина ми је сати
Празна.
Знао сам то, још жутоклунац,
То ме забрињава.

Колико је секунди у мом веку,
Не знам тачно
Сваке секунде — стварам стих,
Настављам да живим.

* * *

Јело почињем посластицама...
Јака навика из тајге.
Брзим покретима
Припремам шибице.
И по ескимским навикама
Наједам се за резерву.
То ме је научила ескимска мудрост
И моја лична судбина.

* * *

Сигурно бејах војник
У нека давна времена,
Рубаљ неуситњив изгубих,
Прогутала га пустош ледена.

* * *

Био сам незнани борац
Подводног тајног рата,
Моја судбина има
Црвене дане историје за брата.

Са руског превео
Александар Бадњаревић